

ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ АПН УКРАЇНИ

Малишевський Олег Володимирович

УДК 6(07):373.62

**ПРОПЕДЕВТИКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
УЧНІВ 5–7 КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ
І ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник – доктор технічних наук, професор
Дорошенко Юрій Олександрович,
Інститут педагогіки АПН України,
завідувач лабораторії навчання інформатики.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гуревич Роман Семенович,
Інститут перспективних технологій,
економіки і фундаментальних наук
Вінницького державного педагогічного університету
ім. Михайла Коцюбинського, директор;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Левченко Григорій Євменович,
АПН України, Вчений секретар.

Захист відбудеться “13” жовтня 2007 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.458.01 в Інституті професійно-технічної освіти АПН України за адресою: 03045, м. Київ, Чапаєвське шосе, 98.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту професійно-технічної освіти АПН України, 03045, м. Київ, Чапаєвське шосе, 98.

Автореферат розісланий “___” вересня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради _____ **І.С.Голіяд**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Загальновизнаним є значення культури в процесі успішної соціалізації людини, у її цілісному розвитку. Але до цих пір ще не приділяється достатньо уваги теоретико-методичним аспектам розроблення цієї проблеми, зокрема, врахуванню зв'язку культури, її певної трансформації, із розвитком техніки, сучасним технокультурним процесом, дизайн-діяльністю, формуванню інформаційної культури (ІК) особистості на заняттях з трудового навчання і художньої праці. У даний час виникли суперечності між категорією індивідів, ІК яких формується під впливом інформаційних технологій і відбиває нові зв'язки і відносини інформаційного суспільства, і категорією індивідів, ІК яких визначається за традиційними підходами. Це створює різні рівні якості діяльності людей при однакових витратах сил і часу, тягне об'єктивну несправедливість, що пов'язана зі зниженням можливостей творчого прояву одних суб'єктів у порівнянні з іншими.

Інформаційна культура розглядається нині як необхідний атрибут і продукт освіти, як засіб для ознайомлення з різними типами професій: людина – природа, людина – техніка, людина – людина, людина – знакові системи, людина – художні образи. Інформаційна культура у зазначеному професійному аспекті ґрунтується на проектно-технологічному підході до розв'язання проблем освітньої галузі “Технології” у загальноосвітній школі. На основі проектно-технологічного підходу до розв'язання завдань з трудового навчання (ТН) забезпечується формування творчої особистості учня, здатність самостійно ставити і успішно розв'язувати завдання. Формування творчої особистості для різних професійних напрямів трудової діяльності повинно здійснюватися не тільки традиційними засобами і умовами ТН в загальноосвітній школі. Саме тому педагоги відшукують шляхи адаптації сучасних засобів проектування і технологій до занять з ТН, відшукують ефективні способи пропедевтики ІК учнів.

Одним із головних завдань сучасної школи є формування готовності молоді до життя в інформаційному суспільстві. Сьогодні учень повинен засвоювати знання про основи інформаційного обміну, про способи накопичення, збереження і передачі інформації різного типу, формувати вміння виокремлювати з інформаційного потоку лише необхідні знання, набувати навичок їх цілеспрямованого застосування. Іншими словами, учні повинні навчитись такій технології, завдяки якій розв'язання будь-якої задачі відбуватиметься на основі колективного знання. Ці знання, вміння й навички, на наш погляд, розкривають сутність поняття інформаційна культура. Досягнення високого рівня інформаційної культури людини – це стратегічна мета кожного високорозвиненого суспільства. Школа ж повинна показати можливості й навчити молоду людину використовувати прості інформаційні технології і, таким чином, виконати пропедевтичну роль у формуванні інформаційної культури особистості.

Різноманітні аспекти науково-педагогічної проблеми комп'ютеризації та інформатизації навчального процесу, формуванню основ інформаційної культури знайшли свій відбиток у працях В.Ю.Бикова, Л.І.Білоусової, М.Вебера, Н.Вінера, В.М.Глушкова, Р.С.Гуревича, Ю.О.Дорошенка, М.І.Жалдака, В.М.Мадзігона, Ю.І.Машбіца, В.М.Монахова, Н.В.Морзе, Ю.С.Рамського, О.В.Співаковського, О.В.Суховірського, В.К.Сидоренка, Н.Т.Тверезовської.

Визначення сутності поняття інформаційної культури та її місця в освіті висвітлено у працях М.М.Близнюка, Л.С.Винарика, Н.Г.Джинчарадзе, М.І.Жалдака, А.П.Єршова, В.Ю.Мілітарьова, Ю.С.Рамського.

В останні роки в Україні інтенсивно досліджується проблема міжпредметних зв'язків. Окремі питання реалізації міжпредметних зв'язків розглянуто у працях С.У.Гончаренка, Ю.О.Дорошенка, В.А.Ізвозчикова, В.М.Казанського, О.М.Коберника, В.В.Лапінського, П.М.Маланюка, В.К.Сидоренка, Д.О.Чернишова.

Проблему впровадження НІТ до процесу трудового навчання досліджували О.В.Ващук, В.В.Лапінський, Г.Є.Левченко, Р.С.Гуревич, Б.М.Терещук.

Усі ці дослідження мають, нажаль, розрізнений характер, оскільки немає комплексного, цілісного й системного дослідження, результатом якого стала б пропедевтична модель формування в учнів 5–7 класів особистісно і професійно-зорієнтованої інформаційної культури на заняттях з трудового навчання.

Актуальність нашого дослідження зумовлена виявленою соціальною суперечністю, яка проявляється у виникненні соціальної потреби щодо наявності певного рівня інформаційної культури учнів основної школи, що викликано загальною інформатизацією суспільства й проникненням комп'ютера в усі сфери діяльності людини, та недостатнім задоволенням цієї потреби сучасною освітою. Тобто, має місце суперечність між запитами суспільства і їх задоволенням з боку сучасної освіти. Тому нами й було поставлено завдання щодо розв'язання означеної проблеми. Не випадковим є і вибір навчально-виховного процесу з ТН у 5–7 класах. У цих класах інформатика систематично ще не вивчається. Найбільш спорідненим предметом до інформатики в галузі “Технології” є трудове навчання. Тому ми мусимо інтегрувати до трудового навчання елементи інформатики, що має сприяти формуванню основ ІК.

Зазначена вище сукупність проблемних питань створює суперечність (зокрема, між соціальною потребою щодо формування певного рівня ІК учнів основної школи та недостатнім задоволенням цієї потреби сучасною освітою, недосконалою методикою ТН відносно формування основ ІК учнів основної школи та зниження можливостей творчого прояву учнів, потребами в постійному пошуку нових підходів до вирішення існуючих проблем та стереотипами і застарілими поглядами на їх розв'язання), для розв'язання якої необхідна розробка науково обґрунтованої комплексної методики щодо формування основ ІК учнів основної школи. Це і зумовило вибір теми дослідження: **“Пропедевтика інформаційної культури**

учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичних планів науково-дослідної роботи лабораторії навчання інформатики Інституту педагогіки АПН України “Науково-методичне забезпечення професійного навчання інформатики в старшій школі” (державний реєстраційний номер 0105U000252) і науково-дослідної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини як складова проблеми “Модернізація змісту, форм і методів трудового навчання в загальноосвітній школі” та виконане в рамках держбюджетної теми “Наукові основи модернізації змісту і технології підготовки учнів сільської загальноосвітньої школи” (державний реєстраційний номер 0102U007196) на замовлення Міністерства освіти і науки України. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Інституту педагогіки АПН України (протокол №8 від 07.11.2002 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень Академії педагогічних наук України в галузі педагогіки та психології (протокол №4 від 22.04.2003 р.).

Об’єктом дослідження є процес з трудового навчання в основній школі.

Предмет дослідження: формування основ інформаційної культури в учнів 5–7 класів.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати модель пропедевтики інформаційної культури в учнів 5–7 класів на уроках з трудового навчання.

Гіпотеза дослідження. Процес формування інформаційної культури учнів 5–7 класів на уроках з трудового навчання буде цілісним, послідовним і ефективним за умов:

- комплексного використання ІКТ у навчальному процесі;
- ефективного управління навчальною діяльністю, яке спиратиметься на принцип наступності у процесі пропедевтики інформаційної культури, зорієнтованої на світ професій і гармонійний особистісний розвиток учня;
- використання методики проектного моделювання з опорою на комп’ютерні засоби і технології.

У відповідності з метою, об’єктом, предметом дослідження і сформульованою гіпотезою були поставлені такі **завдання**.

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теоретичних джерелах та емпіричному досвіді масової школи.
2. З’ясувати сутність поняття “пропедевтика інформаційної культури” з урахуванням специфіки трудового навчання у 5–7 класах.
3. Розробити теоретичну модель пропедевтики ІК учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання та художньої праці, експериментально її апробувати та перевірити її ефективність.
4. Розробити навчально-методичне забезпечення формування основ ІК

учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання та художньої праці.

5. Експериментально апробувати модель формування основ ІК учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці та перевірити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають філософські, психологічні та педагогічні положення гуманістичного спрямування; загальна теорія духовної культури особистості (Е.А.Баллер, Ю.Р.Вишневський, В.Е.Давидович, М.С.Каган), теорія наукового пізнання; принципи побудови інформаційних технологій навчання; ідея взаємодоповнення загальнолюдського та індивідуального в структурі інформаційної культури, теоретичні положення психологічної науки про єдність свідомості і діяльності (А.Н.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн), принцип діяльнісного підходу до навчання (Ю.К.Бабанський, П.Я.Гальперін, І.Я.Лернер, Н.Ф.Тализіна).

Для розв’язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, порівняння і узагальнення зарубіжної та вітчизняної психолого-педагогічної і науково-методологічної літератури; *емпіричні* – спостереження за навчальним процесом, вивчення шкільної документації, анкетування, Інтернет-екскурсії; педагогічний експеримент, який дозволив визначити початковий стан сформованості пропедевтичної інформаційної культури учнів 5–7 класів і перевірити ефективність експериментальної моделі формування досліджуваної якості засобами математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше розроблено й теоретично обґрунтовано модель пропедевтики інформаційної культури учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання та художньої праці. Визначено основні структурні компоненти основ інформаційної культури учнів означеної вікової категорії. Зокрема, виокремлено інформаційні аналоги – як основні змістові компоненти інформаційної культури особистості.

Удосконалено підхід до формування основ інформаційної культури учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання та художньої праці засобами ІКТ, в основу якого покладено створення особистісно-значущого навчального середовища.

Дістали подальшого розвитку шляхи розв’язання проблеми застосування засобів ІКТ та удосконалення змісту трудового навчання для 5–7 класів.

Практичне значення одержаних результатів. У ході дослідження розроблено експериментальну навчальну програму “Трудове навчання: дизайн (проектувальна діяльність) і технології”, яка реалізує формування основ ІК в учнів 5–7 класів на засадах інтеграції НІТ і трудового навчання.

Упровадження результатів дослідження здійснено в практику загальноосвітніх шкіл м. Умані Черкаської області (довідки №04/184 від 27.04.07 р., №233 від 23.04.07 р., №201 від 7.05.07 р.), в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка №540 від 28.04.07 р.).

Вірогідність та обґрунтованість основних положень і результатів дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних положень; застосуванням комплексу методів, адекватних поставленій меті, об'єкту, предмету та завданням; поєднанням кількісного та якісного аналізу експериментальних даних; упровадженням методичних матеріалів у навчальний процес загальноосвітніх шкіл; репрезентативністю експериментальної вибірки; використанням методів статистичного аналізу експериментальних даних.

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, авторові належить розробка моделі пропедевтики ІК на засадах інтеграції вербальної, сенсорної і структурної інформації з різних навчальних предметів та засобів ІКТ у 5–7 класах на заняттях з трудового навчання та художньої праці.

Автору належить теоретичний аналіз сутності поняття “пропедевтика інформаційної культури на заняттях з трудового навчання і художньої праці”, визначення складових основ ІК учнів 5–7 класів, розробка методичних рекомендацій щодо впровадження розробленої експериментальної програми “Трудове навчання: дизайн (проектувальна діяльність) і технології” у навчальний процес основної школи. На всіх етапах наукового пошуку автор особисто брав участь в організації роботи щодо впровадження розробленої моделі пропедевтики ІК у навчальний процес.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на конференціях: “Інформатизація освіти України: Європейський вимір” (м. Кам'янець-Подільський, Міжнародна науково-практична конференція 14–17 травня 2007 р.), “Комп'ютери в навчальному процесі” (м. Умань, 2-а Всеукраїнська науково-практична конференція 29–30 жовтня 2002 р.), “Комп'ютери в навчальному процесі” (м. Умань, 3-я Всеукраїнська науково-практична конференція 19 травня 2005 р.), “Зміст і технології шкільної освіти” (м. Київ, наукова конференція Інституту педагогіки АПН України 2003–2005 рр.), “Інформаційно-комунікаційні технології у середній і вищій школі” (м. Ізмаїл, науково-практична конференція 27–29 травня 2004 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 12 опублікованих працях, з них 10 – одноосібних публікацій; 5 статей у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 1 стаття у збірнику наукових праць, 6 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (307 найменувань, з них 8 – іноземними мовами на 26 сторінках), 13 додатків на 94 сторінках. Робота містить 22 таблиці, 27 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 313 сторінок, основна її частина – 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність наукового пошуку з обраної проблеми, визначено стан її дослідженості, об'єкт, предмет, мету, концептуальні ідеї, загальну гіпотезу, завдання дослідження, охарактеризовано теоретико-методологічні засади організації дослідження, його джерела, методи та етапи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, виділено шляхи апробації і впровадження результатів дослідження.

У **першому** розділі – *“Теорія і практика формування інформаційної культури в учнів загальноосвітньої школи”* – зроблено теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та емпіричного досвіду з досліджуваної проблеми, досліджено філософські, психологічні, педагогічні наукові положення.

За результатами теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та вивчення емпіричного досвіду з досліджуваної проблеми було з'ясовано філософські, психологічні, педагогічні наукові положення, об'єднані ідеєю взаємодоповнюваності загальнолюдського та індивідуального в структурі ІК.

Нами встановлено, що інформація є не лише об'єктом спостереження, але, водночас і сировиною для виробництва нової інформації та матеріальних цінностей, які можуть створюватися на уроках трудового навчання. Відмічено, що сутнісні, діяльно-творчі сили особистості (почуття, розум, воля, майбутні професійні цілі та професійні ідеали) реалізуються завдяки пропедевтиці ІК особистості і її здатності до багатоканального сприймання, опрацювання, творення і використання інформаційних потоків. Тобто, пропедевтика ІК визначається інформаційно-особистісним середовищем.

Аналіз філософських положень дозволив нам виокремити три види інформації, які можуть бути цікавими в світлі нашого дослідження: *вербальна інформація, сенсорна інформація і структурна інформація*. Різні тлумачення поняття “інформація” дозволяють простежити в трудовому навчанні значущість взаємозв'язку специфічних “приймачів інформації” (учнів-“слухачів”, -“глядачів”, -“діячів”) і відповідних їм інформаційних аналогів (вербального, сенсорного, структурного). Нами відмічено, що особливого значення в проектувальній діяльності набуває в учнів синтез інформаційних аналогів трьох означених типів.

З'ясування сутності поняття “пропедевтика інформаційної культури” дозволяє зробити висновок про те, що ІК є одним із структурних компонентів особистісної культури, а “пропедевтика інформаційної культури”, в контексті нашого дисертаційного дослідження, – це *комунікативна, проектувальна і предметно-перетворююча взаємодія* учасників трудового навчання.

Аналіз теоретичних джерел дозволив сформулювати основні складові ІК учнів 5–7 класів основної школи: *розвиток* світоглядних, інтелектуальних, моральних і естетичних якостей особистості; *виховання* культури мислення і спілкування; *розуміння* сутності інформації та інформаційних процесів; *уміння*

користуватися інформаційними ресурсами будь-якого походження; *уміння* адекватно оцінювати отриману інформацію і виокремлювати необхідну для подальшого використання; *розвиток* здатності до коректної постановки задачі і передбачення наслідків своїх рішень і дій; *уміння* конструювати і добирати найбільш ефективні алгоритми для розв'язування задач; *вміння* добирати оптимальну послідовність операцій і дій у своїй творчій діяльності; *розуміння* ролі комп'ютера та програмних засобів у реалізації свого проекту; *розвиток* елементарних навичок роботи з обчислювальною технікою та програмним забезпеченням. Крім того було досліджено можливі шляхи формування пропедевтичної інформаційної культури в процесі вивчення предметів освітньої галузі “Технології”.

Аналіз емпіричного досвіту дозволив виокремити кілька груп споживачів інформації в сучасній школі, а також зробити висновок, що у цілісному інформаційно-педагогічному середовищі сьогодні переважає один із складових компонентів – вербально-інформаційний. У той же час сенсорно-інформаційна і структурно-інформаційна складові інформаційно-педагогічного середовища виділяються недостатньо. Для учнів 5–7 класів не створюється педагогічна ситуація вільного вибору, обробки і вироблення особистісно-значущої інформації. Педагогічні умови, які б забезпечували взаємодоповнюваність вербального, сенсорного та структурного інформаційних аналогів, на заняттях з трудового навчання у 5–7 класах не створені. Як наслідок, пропедевтика ІК в учнів основної школи формується недостатньо ефективно.

У *другому* розділі – *“Експериментальне формування основ інформаційної культури учнів 5-7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці”* – формування пропедевтики ІК учнів 5–7 класів пропонується за рахунок модернізації змісту та організаційних форм трудового навчання, інтеграції знань з різних навчальних галузей, комплексного впровадження НІТ до навчального процесу.

Для перевірки ефективності зроблених нами теоретичних висновків та розроблених методичних рекомендацій був проведений педагогічний експеримент, який складався з трьох етапів.

В ході *констатувального етапу* педагогічного експерименту (2002–2003 н.р.) нами було: виявлено потенційну можливість формування основ ІК в учнів 5–7 класів; виявлено в учнів потенційний резерв у формуванні основ ІК; з'ясовано, що в типових групах “слухачів”, “глядачів” і “діячів” ставлення до предметів з переважно вербальною, сенсорною і структурною інформацією є диференційованим; визначено критерії і показники формування основ ІК в учнів 5–7 класів на заняттях з ТН з точки зору трьох типів інформації: вербальної, сенсорної і структурної; встановлено чотири рівні сформованості основ ІК учнів 5–7 класів: початковий, середній, достатній, високий, – а також проаналізовані їх причини; встановлено недостатній рівень сформованості основ інформаційної культури учнів контрольних та експериментальних груп.

У ході *пошукового етапу* педагогічного експерименту (2003–2005 н.р.) було з'ясовано, що у педагогічному середовищі ІК є проявом і наслідком взаємодії вчителя і учня, шляхом інформаційної кумунікативності. Сьогодні в навчальному процесі неповною мірою забезпечується ситуація вибору учнями особистісно значущої інформації, необхідної для формування і розвитку їхньої індивідуальної ІК. Суперечності, які мають місце у педагогічному середовищі, між соціально-педагогічними потребами у розвитку індивідуальної культури учнів (як споживачів інформації), з одного боку, та рівнем ІК учителя (як носія інформації), з другого боку, можуть бути певною мірою усунуті внаслідок використання *інформаційних аналогів* – як основних змістових компонентів інформаційної культури.

“Високі інформаційні запити” у психолого-педагогічному середовищі – це, на нашу думку, потреба в синтезі типу “*думка – почуття – об’єктно-перетворювальна дія*”. Іншими словами, це культурна потреба особистості в отриманні певної *вербальної, сенсорної, структурної* інформації. Вербальна інформація потрібна учню для діяльності з переважно *логічно-понятійним* змістом, сенсорна – для *емоційно-почуттєвої* активності, *художньо-образної* уяви; структурна – для *практичних фізичних* дій, зумовлених єдністю думки і почуття, роботою уяви і мислення. Тобто, це своєрідні інтегровані уміння учнів використовувати прийоми мислення, уяви, об’єктно-перетворювальних дій у їх синтезі або, іншими словами, вміння забезпечувати доцільний синтез *трьох інформаційних аналогів* – словесно-музичного, художньо-графічного, предметно-пластичного.

Авторська експериментальна модель пропедевтики інформаційної культури особистості пропонується у вигляді графічної схеми (рис. 1). За результатами аналізу поданої схеми можна зробити висновок: *вербально сформульовані абстрактні судження, поняття, розумові висновки, композиційно організовані сенсорні образи, структурно об’єктивовані вироби з їх запахами, смаками, тактильними відчуттями – всі ці процеси і їхні результати є інформаційними аналогами, змістовими складниками ІК особистості. Аналоги вербальної інформації (звуки) є особистісно значущими для “слухачів” – учнів з домінантою аудіального сприймання. Аналоги сенсорної інформації (зорові образи) є особистісно значущими для “глядачів” – учнів, у яких переважає візуальне сприймання. Аналоги структурної інформації (предмети, запахи, смаки) є особистісно значущими для “діячів” – учнів з конкретним сприйманням.*

У педагогічному середовищі “високі інформаційні запити особистості” забезпечуються конструктивними інформаційними уміннями, умови формування яких відображено на рис. 2. Конструктивні інформаційні уміння учнів – це, по суті, проектувальні уміння. Отже, ІК як синтез вербального, сенсорного і структурного інформаційних аналогів у педагогічному середовищі певною мірою ототожнюються з проектувальною культурою.

Розглядаючи інформаційну культуру як проектувальну, нами була побудована

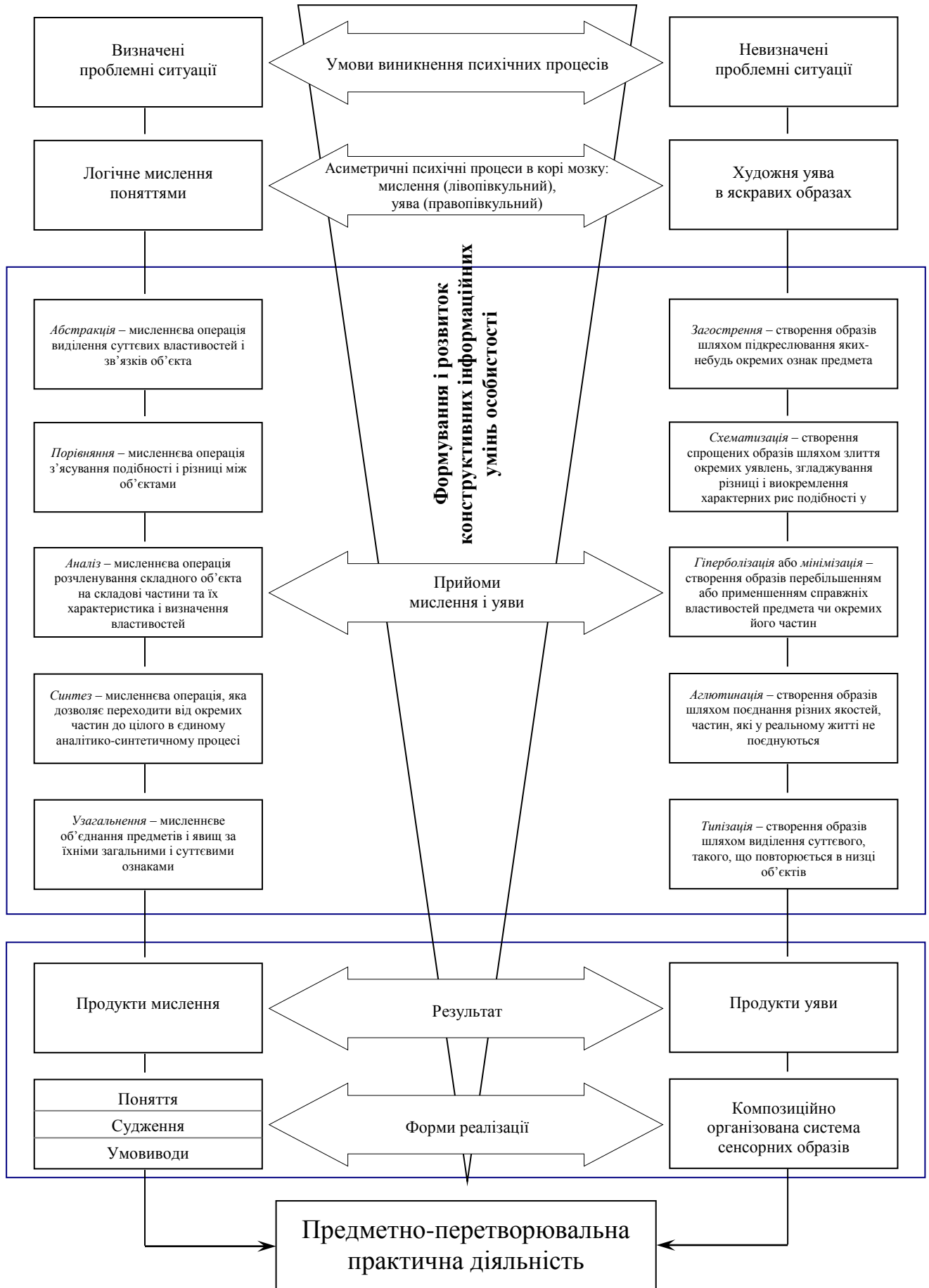

Рис. 1. Модель пропедевтики інформаційної культури особистості у педагогічному середовищі (мислення, уява і практичні дії)

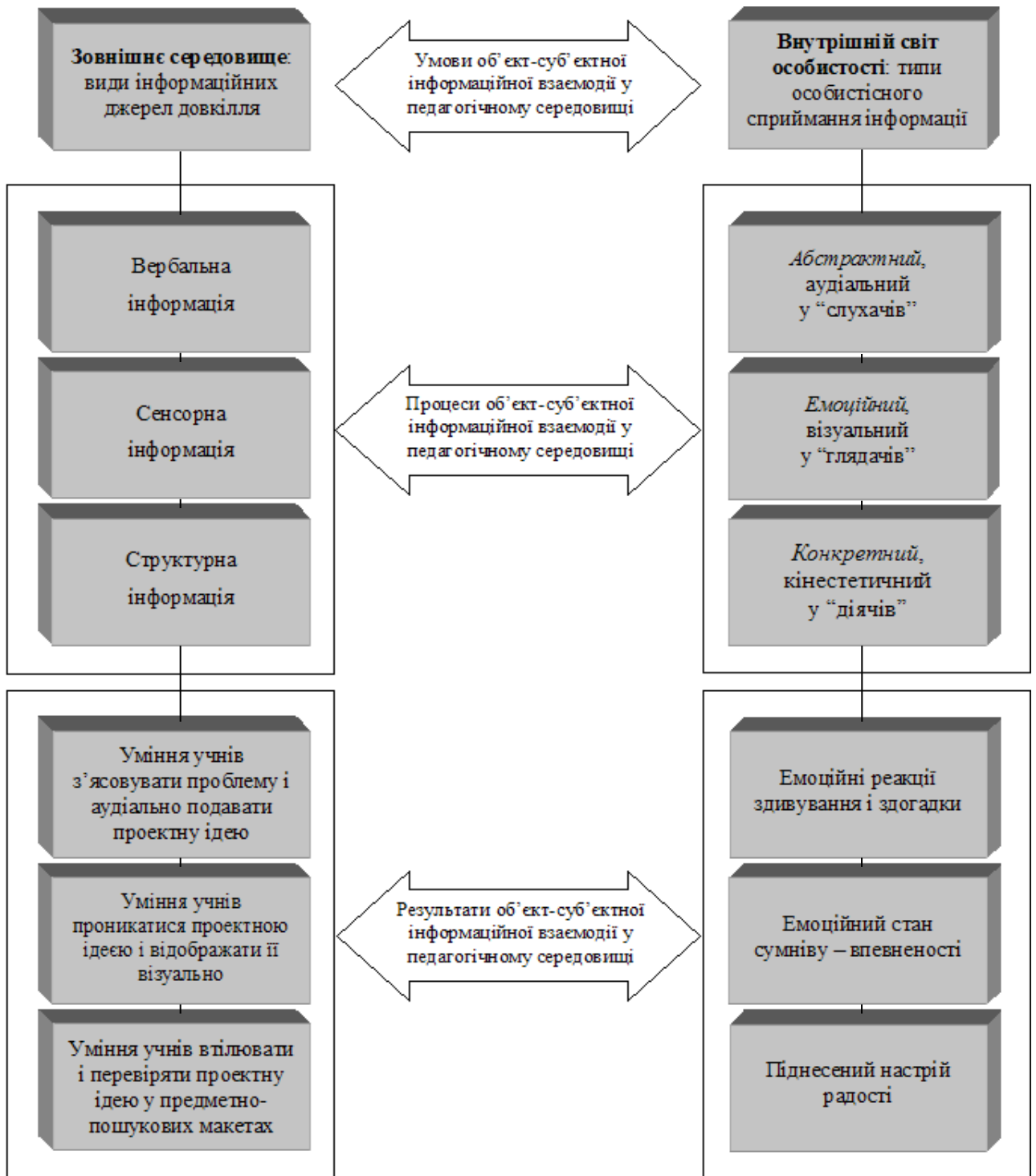

Рис. 2. Педагогічні умови, процеси і результати формування конструктивних інформаційних умінь

модель формування ІК у педагогічному середовищі. При цьому, виокремлено алгоритм мисленнєвого процесу, який забезпечує формування понять, суджень, умовиводів і алгоритм процесу уявлення, який забезпечує виникнення композиційно організаційної системи образів.

Процес формування ІК особистості у педагогічному середовищі занять з ТН мав вигляд ланцюга послідовно-зв'язаних алгоритмів (рис. 3) розгортання вербального і

Рис. 3. Алгоритм формування інформаційної культури особистості у педагогічному середовищі

сенсорного інформаційних аналогів, на основі яких виникає структурний інформаційний аналог. Зазначені алгоритми розгортаються у напрямі “від образу до поняття, від поняття до практичних дій”. На пропедевтичному етапі формування ІК така схема є вірогіднішою за інші. Забезпечується використання методу проектів з його трьома інформаційними аналогами: вербальним, сенсорним, структурним.

У педагогічному середовищі “високі інформаційні запити особистості” забезпечуються конструктивними інформаційними уміннями. Для їх формування були створені спеціальні педагогічні умови (див. рис. 1 та рис. 2), і з урахуванням експериментальних педагогічних умов розроблено зміст експериментального процесу формування пропедевтичної ІК учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці.

Для реалізації запропонованої моделі формування основ ІК було розроблено експериментальну програму курсу “Трудове навчання: дизайн (проектувальна діяльність) і технології”.

Експериментальна модель пропедевтики ІК учнів на заняттях з трудового навчання і художньої праці поетапно реалізовувалася у 5–7 класах в процесі *формуального експерименту*, для чого був використаний лонгітюдний метод. Всього до експерименту було залучено 714 осіб: 395 осіб у контрольних групах і 319 – у експериментальних. Було виокремлено три етапи формуального експерименту: початковий, основний, заключний. Зазначені етапи формуального експерименту зумовлювалися різними завданнями, які ставилися для кожного з них.

На початковому етапі, у 5-х класах експериментальним групам було запропоновано таку схему змістової інтеграції: дизайн (проектувальна діяльність) – технологія – вербально-інформаційні навчальні предмети. Вважалось, що п’ятикласники відрізняються художньо-образним і наочно-дійовим мисленням, як і молодші школярі. Сенсорний інформаційний аналог пробуджувався дизайном, після чого активізувався у технологіях структурний інформаційний аналог. І лише після набутого досвіду п’ятикласники оформлювали свої проекти засобами вербальної інформації.

На основному етапі експерименту, у 6-х класах експериментальним групам пропонувалась дещо видозмінена схема: технологія – вербально-інформаційні навчальні предмети – дизайн. Інтелектуальний компонент пропедевтичної ІК максимально зближувався з емоційно-почуттєвим. Логічно-понятійне мислення доповнювалось художньо-образною уявою, а потім створений мисленнєвий образ об’єкту проектування реалізовувався у технологіях.

На заключному етапі експерименту, у 7-х класах схема інтеграції остаточно видозмінювалась: вербально-інформаційні навчальні предмети – дизайн – технологія. Учні оволодівали повноцінним інформаційним алгоритмом проектування: формування задуму ⇒ графічне проектування (дизайн-пропозиція) ⇒ пошукове макетування майбутнього виробу.

Проведений *формувальний етап* педагогічного експерименту встановив позитивну динаміку сформованості основ інформаційної культури в учнів за рахунок сприятливих для проектування педагогічних умов (рисунки 4–6).

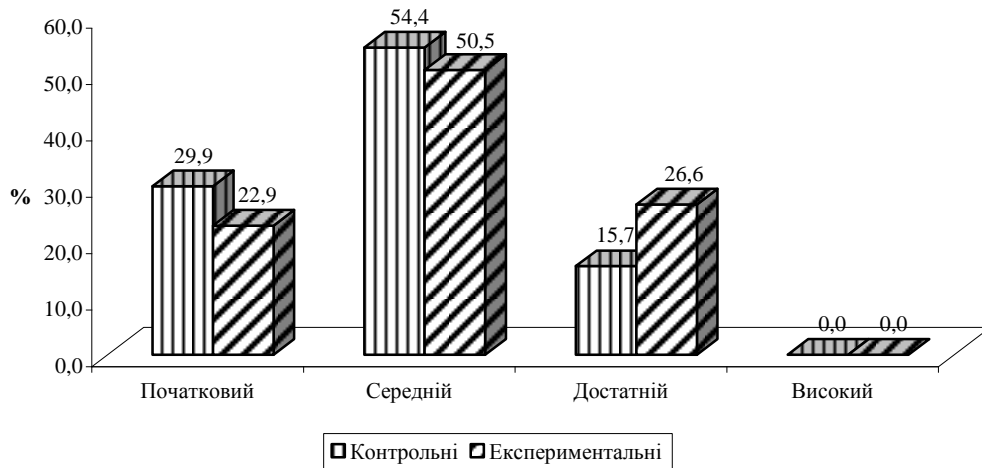

Рис. 4. Сформованість основ інформаційної культури п'ятикласників на початковому етапі формувального експерименту

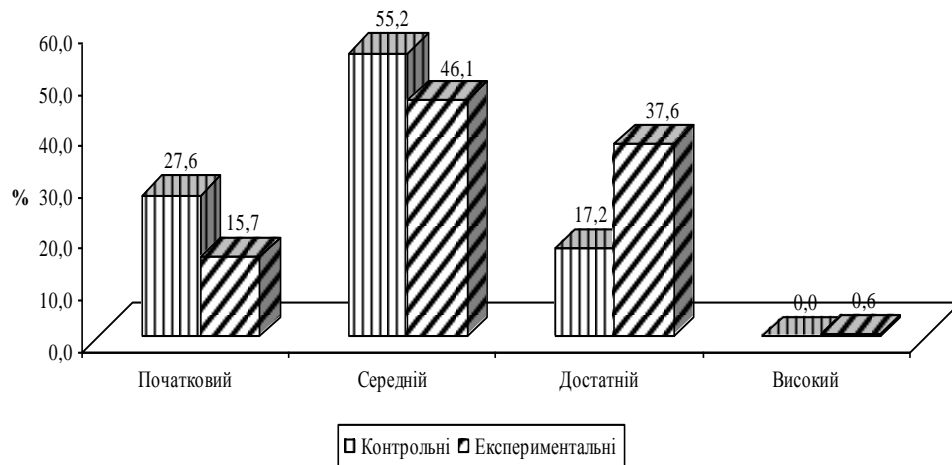

Рис. 5. Сформованість основ інформаційної культури шестикласників на основному етапі формувального експерименту

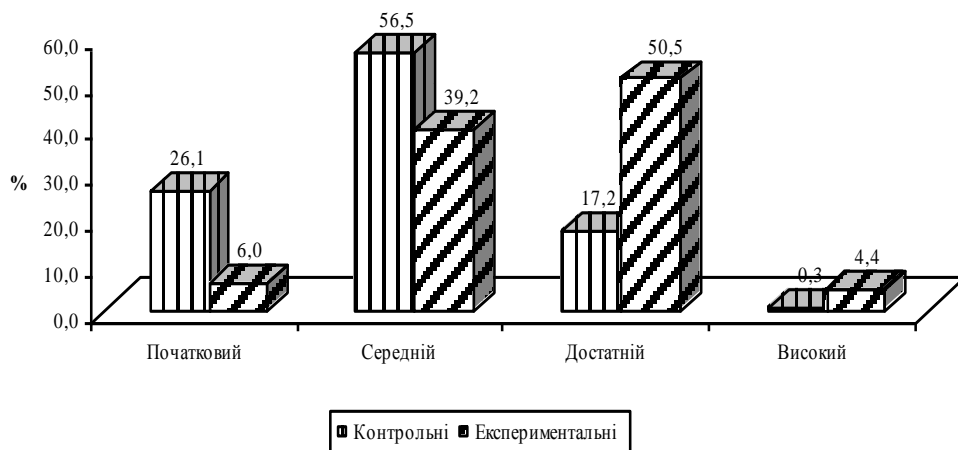

Рис. 6. Сформованість основ інформаційної культури семикласників на заключному етапі формувального експерименту

Для того, щоб виявити статистично значущі відмінності у сформованості досліджуваної якості в учнів експериментальних та контрольних груп використано критерій згоди χ^2 . При рівні значущості $\rho \leq 0,05$ доведено ефективність запропонованої моделі формування основ ІК, що зорієнтована на застосування нових форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів порівняно з традиційною системою ($\chi_{емп}^2 = 113,46 > \chi_{крит}^2 = 7,82$). Ефективність запропонованої моделі становить 126,2%.

Таким чином, у *результаті формувального етапу* педагогічного експерименту було встановлено позитивну динаміку формування основ інформаційної культури в учнів усіх типів (“слухачів”, “глядачів”, “діячів”) за рахунок створення сприятливих для проектування педагогічних умов; підтверджено гіпотезу дисертаційного дослідження; доведено можливість формування основ ІК на уроках трудового навчання за умови врахування стану внутрішнього інформаційно-особистісного середовища учнів та створення відповідного інформаційно-педагогічного середовища.

ВИСНОВКИ

У ході теоретико-експериментального дослідження було розв’язано поставлені в роботі завдання, одержано і проаналізовано результати, що дозволяє зробити такі висновки.

1. Сьогодні на зміну індустріальному приходять інформаційне суспільство. Разом із становленням інформаційного суспільства відбуваються зміни змісту і форм навчання. В освітній галузі сьогодні відбувається формування одного з проявів культури – інформаційної культури як сукупності знань про основні методи представлення інформації й умінь застосовувати їх на практиці для розв’язання конкретної задачі. ІК виступає необхідною умовою ефективності навчальної діяльності. Процес формування основ ІК в трудовому навчанні розглядається сьогодні як цілісне інтегроване утворення, орієнтоване на світ професій, гармонійний розвиток особистості учня на засадах комплексного використання ІКТ.

Аналіз філософських положень дозволив виокремити три види інформації, які були використані нами при розробці моделі пропедевтики ІК учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці: *вербальна інформація, сенсорна інформація і структурна інформація*.

Аналіз емпіричного досвіду дозволив виокремити три групи споживачів інформації в сучасній школі, для яких означені вище види інформації є особистісно значущими: для учнів-“слухачів” – вербальна інформація, для учнів-“глядачів” – сенсорна інформація і для учнів-“діячів” – структурна інформація.

2. З'ясування сутності поняття “пропедевтика інформаційної культури” шляхом аналізу лексичних компонентів означеного словосполучення дозволяє зробити висновок про те, що ІК є одним із структурних компонентів особистісної культури, а “пропедевтика інформаційної культури” в контексті нашого дисертаційного дослідження – це *комунікативна, проектувальна і предметно-перетворююча взаємодія учасників трудового навчання*.

3. Визначені у дисертаційному дослідженні внутрішні і зовнішні умови формування конструктивних інформаційних умінь, а також педагогічні умови, процеси й результати їх формування, дозволили розробити теоретичну модель пропедевтики ІК учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання та художньої праці, в основу якої покладено вільний вибір інформаційних аналогів, як змістових компонентів ІК, для реалізації учнями власних проектів. Процес формування основ ІК передбачає використання послідовно-зв'язаних алгоритмів: *алгоритм мисленнєвого процесу*, який забезпечує формування понять, суджень, умовиводів (розгортання вербального інформаційного аналогу) і *алгоритм процесу уявлення*, який забезпечує виникнення композиційно організаційної системи образів (розгортання сенсорного інформаційного аналогу), на основі яких будується і реалізуються *алгоритм предметно-перетворювальних дій* (виникає структурний інформаційний аналог).

4. Розроблено експериментальну програму курсу “Трудове навчання: дизайн (проектувальна діяльність) і технології”, спрямованої на формування основ ІК учнів основної школи. Досліджено психолого-педагогічні умови реалізації міжпредметних зв'язків при реалізації запропонованої експериментальної програми. Обґрунтовано доцільність введення в курс трудового навчання 5–7 класів інтегрованих змістових схем: дизайн (проектувальна діяльність) – технології – вербально-інформаційні навчальні предмети – у 5-му класі; дизайн (проектувальна діяльність) – вербально-інформаційні навчальні предмети – технології – у 6-му класі; вербально-інформаційні навчальні предмети – дизайн (проектувальна діяльність) – технології у 7-му класі.

5. Експериментально підтверджена ефективність впровадження запропонованої моделі пропедевтики інформаційної культури на засадах інтеграції та реалізації проектних технологій. Експериментально доведено доцільність поетапного впровадження в процес трудового навчання запропонованих інтегрованих змістових схем з метою забезпечення наступності у формуванні основ інформаційної культури у 5–7 класах.

Разом з тим, проведена робота дозволила підвищити інтерес учнів до трудового навчання і забезпечити пропедевтичну роботу для вивчення основ інформатики.

Проведене дисертаційне дослідження підтверджує висунуту гіпотезу: комплексне використання ІКТ у навчальному процесі, управління навчальною діяльністю учнів, зорієнтованої на світ професій і гармонійний особистісний розвиток, використання методики проектного моделювання з опорою на комп'ютерні засоби і технології роблять процес формування ІК учнів 5–7 класів на уроках з трудового навчання більш послідовним і ефективним. Апробація і впровадження результатів роботи дозволяють стверджувати, що завдання дослідження в розрізі визначеної мети виконано.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИСВІТЛЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. *Маллишевський О.В.* Інформаційна культура: від інформаційної грамотності до інформатичної компетентності/ Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 36. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. – С.100–104.

2. *Маллишевський О.В.* Пропедевтика інформаційної культури: проектувальний аспект// Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 16. – С.126–130.

3. *Маллишевський О.В.* Інформаційні аналоги в особистісно зорієнтованому педагогічному середовищі// Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Спеціальний випуск. – К.: Міленіум, 2005. – С.293–301.

4. *Маллишевський О., Кловак О.* Формування пошукових умінь в учнів старших класів на уроках інформатики// Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №2. – С.27–30. (50% розроблено автором (визначено і обґрунтовано педагогічні умови формування в учнів пошукових умінь, інші розробки належать співавтору)).

5. *Маллишевський О.* Використання особистісно значущих інформаційних аналогів на заняттях з трудового навчання// Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – №4. – С.21–24.

6. *Маллишевський О.В., Балановський Я.Я.* Сучасний погляд на формування основ інформаційної культури// Збірник студентських наукових праць. Умань: УДПУ, 2002. – Частина I. – С.1–2. (70% розроблено автором (визначено основні компоненти інформаційної культури учнів, інші розробки належать співавтору)).

7. *Маллишевський О.В.* Про актуальність формування інформаційної культури на сучасному етапі становлення національної школи// Комп'ютери в навчальному процесі: Матеріали 2-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції 29–30 жовтня 2002 року/ Збірник під ред. М.В.Дудика. – Умань: Алмі, 2002. – С.45–46.

8. *Малишевський О.В.* Еволюція поняття “інформаційна культура” у контексті навчально-виховного процесу основної школи (5–7 класи)/ Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України 25–26 березня 2003 року. – К.: Пед. думка, 2003. – Ч.ІІ. – С.34–36.

9. *Малишевський О.В.* Пропедевтика інформаційної культури засобами художньо-практичної діяльності/ Інформаційно-комунікаційні технології у середній і вищій школі: Матеріали науково-практичної конференції (м.Ізмаїл, 27–29 травня 2004 року). – Київ-Ізмаїл: 2004. – С.171–172.

10. *Малишевський О.В.* Шляхи формування основ інформаційної культури в учнів 5–7 класів/ Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України 30–31 березня 2004 року. – К.: Педагогічна думка, 2004. – Ч.ІІ. – С.80–81.

11. *Малишевський О.В.* Навчання основ інформаційно-комунікаційних технологій учнів 5–7 класів на уроках трудового навчання/ Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України 30–31 березня 2005 року. – К.: Пед. думка, 2005. – Ч.ІІ. – С.31–32.

12. *Малишевський О.В.* Формування основ інформаційної культури учнів основної школи на заняттях з трудового навчання на засадах інтеграції// Інформатизація освіти України: Європейський вимір: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Кам’янець-Подільський, 14–17 травня 2007 року). – Київ – Кам’янець-Подільський, 2007. – С.137–139.

АНОТАЦІЇ

Малишевський О.В. Пропедевтика інформаційної культури учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. – Інституті професійно-технічної освіти АПН України, Київ, 2007.

Дисертація присвячена проблемі формування основ ІК учнів 5–7 класів на засадах інтеграції і впровадження ІКТ в навчальний процес трудового навчання. Проаналізовано стан досліджуваної проблеми в науково-педагогічній літературі. Визначено основні компоненти пропедевтичної інформаційної культури учнів середньої школи.

Розроблена, теоретично обґрунтована і експериментально перевірена модель формування основ інформаційної культури учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання та художньої праці. Досліджено психолого-педагогічні умови реалізації міжпредметних зв’язків при впровадженні запропонованої експериментальної програми.

Ключові слова: пропедевтика інформаційної культури, вербальна інформація, сенсорна інформація, структурна інформація, інформаційні аналоги, конструктивні інформаційні уміння особистості.

Мальшевский О.В. Пропедевтика информационной культуры учащихся 5–7 классов на занятиях трудового обучения и художественного труда. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения. – Институт профессионально-технического образования АПН Украины, Киев, 2007.

Диссертация посвящена проблеме формирования основ информационной культуры учащихся 5–7 классов на принципах интеграции и внедрения ИКТ в учебный процесс трудового обучения. Проанализировано состояние исследуемой проблемы в научно-педагогической литературе. Определены основные компоненты пропедевтической информационной культуры учащихся основной школы.

В первом разделе “Теория и практика формирования информационной культуры учащихся общеобразовательной школы” сделан ретроспективный анализ понятия “информационная культура”. Анализ философских источников позволяет выделить три вида информации, которые могут быть интересны в свете нашего исследования: вербальная, сенсорная и структурная. Разные толкования понятия “информация” дают возможность проследить в трудовом обучении значение взаимосвязи специфических “приёмников информации” (учеников-“слушателей”, -“зрителей”, -“деятелей”) и соответствующих им информационных аналогов (вербального, сенсорного, структурного). Нами отмечено, что особенно значимым в проектировочной деятельности учеников становится синтез информационных аналогов трех отмеченных выше типов.

Раскрыта сущность понятия “пропедевтика информационной культуры” с учетом специфики трудового обучения, определены основные компоненты информационной культуры учащихся основной школы, её роль в учебном процессе. Анализ лексических компонентов данного словосочетания позволяет сделать вывод о том, что информационная культура – один из структурных компонентов личностной культуры, а “пропедевтика информационной культуры” – это коммуникативное, проектировочное и предметно-преобразующее взаимодействие участников трудового обучения.

Отмечено, что сущностные, творческие силы (чувства, ум, воля, формируемые профессиональные цели и профессиональные идеалы) реализуются благодаря пропедевтике информационной культуры личности и ее способности к многоканальному восприятию, обработке, созданию и использованию информационных потоков. Таким образом, пропедевтика информационной культуры определяется информационно-личностной средой.

Во втором разделе “Экспериментальное формирование основ информационной культуры учащихся 5–7 классов на занятиях трудового обучения и художественного труда” разработана, теоретически обоснована и экспериментально апробирована модель формирования основ информационной культуры учащихся исследуемой возрастной категории.

Предложенная автором модель формирования основ информационной культуры личности в педагогической среде занятий по трудовому обучению предусматривает выполнение алгоритма развертывания вербального и сенсорного информационных аналогов, на базе которых возникает структурный информационный аналог. В процессе выполнения указанных алгоритмов у учащихся формируются конструктивные информационные умения, которые по сути являются проектировочными умениями.

Также в работе исследованы психолого-педагогические условия реализации межпредметных связей в процессе внедрения предложенной экспериментальной модели.

Проведенный педагогический эксперимент показал преимущества предложенного подхода по отношению к традиционному и эффективность использования модели формирования основ информационной культуры учащихся 5–7 классов на занятиях по трудовому обучению и художественному труду. В результате эксперимента выявлена динамика роста сформированности уровня исследуемого качества учащихся.

Ключевые слова: пропедевтика информационной культуры, вербальная информация, сенсорная информация, структурная информация, информационные аналоги, конструктивные информационные умения личности.

Malishevskiy O.V. Propedevtics of informational culture of 5–7th grades pupils at professional training and art work lessons. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences on speciality 13.00.02 – theory and methods of professional education. – Institute of Professional and technical education under Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2007.

The dissertation is devoted to the problem of forming the basis of informational culture of 5–7th grades pupils on the principles of integration and introduction of information and communicative technologies into the process of professional training. The state of the problem is analyzed in the scientific pedagogical literature. The main components of propedevtic informational culture of pupils of basic school are determined.

The model of forming the basis of informational culture of 5–7th grades pupils at professional training and art work lessons is developed, theoretically substantiated and experimentally proved. Psychological and pedagogical conditions of realization of

intersubjectual links in the process of introduction of the proposed experimental programme are investigated.

Key-words: propedevtics of informational culture, verbal information, sensitive information, structural information; informational analogues, constructive informational ability of personality.